

Marian Paździor

"Materiały do dziejów rezydencji", t. 1-4, cz. 1 : "Wielkie Księstwo Litewskie, Inflanty, Kurlandia", Roman Aftanazy, Warszawa 1986-1987 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 42/1 (164), 104

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIŚMIENICTWO

Roman Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*. T. I–IV Cz. I *Wielkie Księstwo Litewskie, Inflanty, Kurlandia*. Warszawa IS PAN 1986, 1987 pod redakcją Andrzeja Baranowskiego.

Ukazanie się tej publikacji uznane zostało przez środowisko historyków sztuki i konserwatorów za ważne wydarzenie. Wydano ją – niestety – w bardzo małym nakładzie (500 egz.), co niepomierne ograniczyło krąg odbiorców. A to wielka szkoda.

Materiały do dziejów rezydencji zawierają dokumentalne materiały ikonograficzne polskich dworów i pałaców, opisy założen pałacowo-ogrodowych pomysły na wzór magnackich siedzib i tych, które odznaczały się skromniejszym wyglądem i niezrównanie mniejszym arealem dóbr ziemskich. Autor z jednakowym pietyzmem gromadził przez wiele lat z iście benedyktyńską cierpliwością wszelkie dane o jednych i drugich. Dzięki temu powstał nieoceniony już dzisiaj zbiór autentycznych dokumentów, na podstawie których możemy wiele dowiedzieć się o życiu naszych przodków na tych ziemiach. Jakże wiele mówią np. zbiorowe fotografie uczestników okolicznościowych zjazdów rodzinnych, wykonane na tle dworu czy pałacu, zdjęcia wykonane we wnętrzach pomieszczeń ozdobionych według gustu właścicieli meblami, obrazami i przedmiotami codziennego użytku. Jawi się nam obraz ciepła siedlisk zamieszkałych niegdyś przez liczne rodziny Polaków z dziada pradiada osiadłych na tych ziemiach. Wszystkie te materiały – opisy, ilustracje dawnych rezydencji są tym cenniejsze, że wiele z tych obiektów już nie istnieje.

I tak tom I niezwykle interesującego wydawnictwa zawiera tekst i ilustracje dotyczące dawnych województw: połockiego, witebskiego, mściławskiego i mińskiego. Miejscowości podano w układzie alfabetycznym, dalej zamieszczono indeks nazwisk, indeks miejscowości, spis dworów i pałaców. Spisów ilustracji nie podano w układzie alfabetycznym, w wielu wypadkach podano ilustracje dotyczące obiektu, którego nie ma w części tekstowej, opisowej. Przewidziano jednak w tym wydawnictwie T.X, który pomieści uzupełnienia; może nadejdą od czytelników mających jeszcze jakieś materiały i ilustracje do rezydencji? Przy każdej miejscowości umieszczono w tekście odnośniki do ilustracji. Pominęto w tomie pierwszym wykaz autorów zdjęć. Uczyniono to już w tomach następnych. Wśród ilustracji dworów i pałaców znajdują się także zdjęcia kościołów i kaplic, które warto tutaj wymienić ze względu na ich unikatowość.

W pierwszym tomie znajdujemy następujące fotografie (data dotyczy wykonania zdjęcia): Łużki – kościół Pijarów, 1974 r., Uchwiszcze – kościół neogotycki, 1918, Jurcewo – kościół według rysunku Napoleona Ordy (brak tekstu do tej miejscowości), Dereszewicze – kaplica neogotycka, 1914, Łohojsk – kościół według drzeworytu bez daty, Przyłuki – kaplica w parku, 1914, Zasław – ruina kościoła barokowego, ok. 1970. Tom ten zadedykował Autor Andrzejowi Ciechanowieckiemu.

Tom II A obejmuje miejscowości dawnego województwa brzesko-litewskiego i nowogrodzkiego przy analogicznym układzie tekstu. Tom ten opatrzone uwagą od redakcji: „Mniejszą wagę poświęcił Autor miejscowościom objętym *Katalogiem zabytków prezentując w części ilustracyjnej w zasadzie materiał archiwalny*”. Tom II B zawiera ilustracje dworów i pałaców, a także niektórych kościołów i kaplic: Neple – kaplica neogotycka, 1979 r., Pirkowicze – kaplica, sprzed 1939, Romanów – kaplica, 1968, Terebieżów – kaplica na planie sześciobocznym, 1937, Wołczyn – kościół parafialny, 1938 i krypta króla Stanisława Augusta, 1938 (bez części opisowej w tomie II A), Wysokie Litewskie – kaplica, 1970, Zakoziel – kaplica neogotycka, 1935, Lecieszyn – kaplica, przed 1939, Mir – zamek, zdjęcia z 1900 r., połowy XIX w. i ok. 1939 r., kaplica prawosławna, 1939, kościół katolicki, 1939, Rudnia – kaplica, 1914. Na końcu tomu podano nazwiska autorów zdjęć.

Tom III wydany w 1987 r. obejmuje dawne województwo trockie, księstwo żmudzkie, Inflanty Polskie i księstwo kur-

landzkie. Tom A w układzie jak poprzednie, z analogicznym dopiskiem od redakcji.

Na początku tomu B podano autorów zdjęć. Poza dworami i pałacami mamy również obiekty sakralne: Augustówek – kaplica na rzucie kwadratu z kopułą, sprzed 1939 r., Cytowany – kaplica neogotycka Romerów, przed 1939, Flungiany – kaplica, bez daty, Ratów – kościół neoromański, przed 1939.

Tom IV wydany w 1987 r. obejmuje dawne województwo wileńskie. Tom A w układzie jak poprzednie, tom B opatrzone wykazem autorów zdjęć. Zamieszczono następujące ilustracje obiektów sakralnych: Cerkliszki – kaplica, przed 1939, Pieniany – kościół, przed 1914, Szajkuny – kaplica kasyjstyczna, przed 1939, Towiany – kościół dworski, klasycystyczny, ok. 1930. Wojtkuszki – kościół dworski, przed 1914, Worniany – kościół parafialny, przed 1939.

W 1988 r. ma się ukazać część II wydawnictwa obejmująca ruskie ziemie Korony. Każdy tom w podobnym do poprzednich układzie: tekst i ilustracje. Tom V obejmie dawne województwo wołyńskie, tom VI – dawne województwo bełskie, Ziemię Chełmską województwa ruskiego. W 1989 roku zaplanowano wydanie tomu VII, który obejmować będzie dawne województwo ruskie, a w nim Ziemię: Halicką, Lwowską, Przemyską, Sanocką. Tom VIII zawierać będzie tekst i ilustracje do dawnych województw podolskiego i braclawskiego. W 1990 r. ukaże się tom IX obejmujący miejscowości dawnego województwa kijowskiego, tom X zaś będzie zawierał uzupełnienia do wszystkich poprzednich tomów.

Kiedy się czyta i przegląda materiały tak pieczołowicie gromadzone od wielu lat przez Romana Aftanazego, obecnie wydawane przez Instytut Sztuki PAN w Warszawie – przychodzi na myśl podobne wydawnictwo, zapoczątkowane przez ks. Dionizego Bączkowskiego i ks. Józefa Żyskara w 1913 roku, które za cel obrato sobie upowszechnienie materiałów dotyczących wszystkich kościołów i parafii na ówczesnych Kresach¹. Ambitne to dzieło z punktu widzenia historii Kościoła katolickiego w Polsce – nie doczekało się pełnej realizacji. Niemniej jednak daje pogląd na życie religijne Polaków, a ilustracje kościołów, obecnie już nie istniejących, choć niewielkich rozmiarów, to wykonane bardzo dobrze i w czytelny sposób mogą być dzisiaj przykładem ówczesnej sztuki drukarskiej.

Nie da się tego powiedzieć – niestety – o ilustracjach zamieszczanych w poszczególnych tomach omawianych *Materiałów*. Szkoda wielka, że publikacja ta jest drukowana techniką małej poligrafii i nie na najlepszym papierze, ale cieszę się fakt, że ukazuje się! Lepsza jakość papieru i druku gwarantowałyby przetrwanie, a tym samym przekazanie przyszłym pokoleniom wiadomości o kształcie życia w pierwszej połowie XX wieku na polskich ziemiach wschodnich.

Wracając jeszcze do sposobu dokumentowania przez Autora materiału ilustracyjnego – jakże ważną rzeczą jest datowanie zdjęć zarówno dla historyka, historyka sztuki czy socjologa, *Materiały* zadość czynią tym wymogom w przeważającej liczbie ilustracji. Są one w dużej mierze dla nas samych zachętą do opisywania i datowania własnych, rodzinnych albumów zdjęć, wyglądu naszych siedlisk i wyposażenia wnętrz. Naprawdę wielką zasługą Autora jest zebranie, opisanie i zilustrowanie tak bogatych materiałów do dziejów naszych rezydencji². Chwała Mu za to. Instytutowi Sztuki PAN należy się wielkie uznanie za podjęcie trudu wydania tak ciekawych i unikatowych materiałów. Z wielką uwagą będziemy śledzić każdy następny tom.

Marian Paździór

¹ Ks. D. Bączkowski, ks. J. Żyskar, *Nasze kościoły. Opis ilustrowany wszystkich kościołów i parafii znajdujących się na obszarach dawnej Polski i ziemiach przyległych*. Tom I. Archidiecezja Mohylowska. Warszawa–Petersburg 1913.

² Doceniając wartość omawianej publikacji Zjazd Wyborczy Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków na wniosek Zarządu Głównego nadał Romanowi Aftanazemu godność członka honorowego Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków.